

Muško i žensko stvori ih (Post 1,27)

Mali prilog teologijskoj antropologiji spolova

Stjepan KUŠAR

Istočni crkveni otac Bazilije Veliki pita se u svojem tumačenju Ps 1, 1 (»Blago čovjeku – mužu – koji ne slijedi savjeta opakih«) tiče li se to samo muškaraca ili pak je tu uključena i ženska polovica čovječanstva. On drži da su tu uključene i žene jer u Post 1, 27 piše da je Bog na svoju sliku stvorio čovjeka kao muško i žensko. Prema tome, narav, krepost i nagrada jednaki su za čovjeka u oba spola. No Sveti Bazilije ne bi bio dijete svoga vremena kada ne bi ubrzo dodao i ovo: »Budući da je narav oba spola jedna te ista, može se cjelina označiti vodećim spolom« (PG 31, 237). A to je, zna se, muški spol. Dakle, *beatus vir*, blažen muž!

Ali i tu je na djelu zakon dijalektike. U svojem apostolskom pismu *Mulieris dignitatem* (O dostojanstvu žene) papa Ivan Pavao II ističe da su svi ljudi, muškarci i žene, po Crkvi pozvani »da budu 'zaručnica' Kristova... Na taj način 'biti zaručnica', i 'biti žensko', postaje simbol svega što je ljudsko«. Dapače, »s jezičnog polazišta može se reći da se analogijom zaručničke ljubavi prema poslanici Efežanima ono što je 'muško' svodi na ono što je 'žensko' budući da su kao članovi Crkve i muževi uvršteni u pojam 'zaručnice'« (MD 25). Zato i »žena« može biti »uzorak i prauzor cjelokupnog ljudskog roda« (MD 4), dakako, u smislu biblijskoga lika žene. Dakle, *beata mulier*, blažena žena!

1. Vidimo: nije lako izraziti, a još je teže ostvariti onu divnu ravnotežu o kojoj govori Biblija na svojim prvim stranicama: »Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih« (Post 1,27). A u drugom izvještaju o stvaranju čovjeka Adam (=zemljani) kliče vidjevši partnericu: »Gle, evo kosti od mojih kostiju, mesa od mesa mojega! Ženom neka se zove, od čovjeka kad je uzeta!« Igra riječi koju je u hrvatskom nemoguće pregnantno i tako izvorno izraziti, kako to Biblija čini (IŠ = muž, IŠŠAH = ona koja je od muža, ili naprosto: čovjek i »čovječica«), u isto vrijeme izražava jedinstvo i različitost njega i nje, njihovu međusobnu upućenost tako da hagiograf smije komentirati taj novi i temeljni odnos, na kojemu se temelji sve što je ljudsko: »Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu, i bit će njih dvoje jedno tijelo« (Post 2, 23).

Nećemo s tim polazišnim i nenadmašivim starozavjetnim tekstovima miješati neke druge koji su samo ograničeni izraz, pridržano rečeno, životne mudrosti

nastale u različitim prilikama u društvu u kojemu su muškarci vodili glavnu riječ: »Otkrih da ima nešto gorče od smrti – žena, ona je zamka, srce joj je mreža, a ruke okovi; tko je Bogu drag, izmiče joj, a grešnik je njezin sužanj« (Prop 7, 26). Takva »zrnca muške mudrosti« jesu svojevrsni odjek klasične teme o zavodnici (usp. Post 39, 7–20; Suci 16, 5 sl.; Izr 2, 16–19). Prema mišljenju egzegeta, *Sitz im Leben* takve litetature jest također odgoj mladića (usp. Sirahove upute sinu, Sir 9, 1–9; slično upućuje i majka svog sina Lemuela s obzirom na žene i vino, usp. Izr 31, 1 sl.). O tome treba misliti pri tumačenju takvih mjesta. Samo usput napominjem da bi bilo zanimljivo čuti što bi o tome imale reći onodobne djevojke i žene. No o tome biblijska mudrost šuti, premda valja priznati da je u stanju izreći nenadmašive pohvale ženi (usp. Izr 31, 10–31).

Ne potcjenjujući praktičnu i usmjeravajuću vrijednost takvih uputa za neke životne prilike, ipak mislimo da se one po svojoj težini i dometima nipošto ne mogu mjeriti s tekstovima iz Post 1 i 2, koje smo naveli na početku. Zato ćemo se sada ograničiti na te temeljne tekstove, u kojima biblijska objava izriče neprolaznu istinu o čovjeku u oba spola, stvorenome na sliku i priliku Božju.

2. U Post 2, 18–25 imamo eciologijsko kazivanje o stvaranju žene: ono želi objasniti podrijetlo i smisao međusobnosti muškarca i žene. Scena je usmjerena na jedan određeni cilj, na tzv. srodničku formulu u r. 23: »Gle, evo kosti od mojih kostiju, mesa od mesa mojega.« Taj muškarčev uzvik kazuje da je on konačno našao nekoga tko pristaje uza nj, nekoga tko je u biti istovjetan njemu, a ipak različit – partnerica, žena. Ona je kao on, a ipak različita, drukčija i nezamjenjiva. Tekst želi slikovito izraziti srodničko stanje muškarca i žene. Pisac vrlo živo i slikovito izražava uzajamnost muškarca i žene. Budući da su oni iskonski, takoreći »od jednog komada«, oni su svojom naravi upućeni jedno na drugo, oni pripadaju zajedno. Žena je muškarcu »pomoć kao što je on« (r. 18), ali riječ je o specifičnoj pomoći: žena nije pomoć u smislu hbr. EZRAH (=pomoć koju si sam čovjek može pribaviti), nego u smislu EZER, a to je, prema smislu biblijskog govora, pomoć koju si sam čovjek ne može dati ili pribaviti, već je prima od drugoga, u konačnici – od Boga.

Time je rečeno nešto bitno, što se nikada ne smije smetnuti s uma, a što su biblijski ljudi, a i sve kasnije generacije, rado zaboravljale: zbog takva specifična karaktera žene kao pomoći nipošto ne može biti riječ o nekoj podređenosti žene muškarcu (npr. u smislu služavke). Prema tome, žena je isto vrijedna i ima ista prava kao i muškarac. Ona mu je trajna partnerica, istog dostojanstva i vrijednosti kao on. I on i ona stvoreni su od Boga; oboje su obdareni sposobnošću trajnog i ekskluzivnog zajedničkog života (usp. Post 2, 24). Radosni uzvik muškarčev (r. 23) pokazuje da je to trajno i ekskluzivno zajedništvo života muškarca i žene, prema Stvoriteljevoj zamisli, obilježeno i prožeto radošću. A to pak što odnosi, nažalost, u konkretnoj stvarnosti njihova međusobnog života ne odgovaraju Stvoriteljevoj zamisli te zašto ne odgovaraju tema je Post 3: kad se dogodio svojevrsni prijelom

u odnosu između čovjeka i Boga, ništa ne može ostati kao što je bilo prije – ne samo u odnosu između čovjeka i Boga, nego i u odnosu između čovjeka i prirode i pogotovo u odnosu ljudi općenito te muškarca i žene napose (usp. Post 4, 1–16; 3, 8–19). A za takvo stanje odgovoran je čovjek, ma koliko svatko želio sa sebe zbaciti odgovornost i natovariti je drugome (r. 12–13).

3. Post 1 pokazuje da diferenciranje spolova pripada u red stvaranja, u stvorenje koje je osobno djelo Boga Stvoritelja. U tome je Bog apsolutno slobodan i on stvara bez ikakvih prethodnih uvjeta (usp. tripot riječ BARA u r. 27). To osobno Božje djelo jest dobro. Kao što u Post 2, 18 stoji da nije dobro da čovjek bude sam, tako se ovdje to isto izražava pomoću odrednica ljudskosti čovjeka u oba spola: muško i žensko. Sve to ide ne samo u dobri red stvaranja i stvorenja nego i u samu bogolikost čovjeka. Intimno zajedništvo ljubavi između muškarca i žene odjek je i blijed odsjaj neizrecive punine i zajedništva života u Bogu, a prema Pavlovom učenju, u tom se zajedništvu zrcali neprolazna ljubav Kristova prema Crkvi (usp. Ef 5, 21–33).

Prema tome, tjelesnost osoba u njihovoj specifičnoj spolnoj određenosti i razlici nipošto nije nešto loše ni manje vrijedno, što bi trebalo da bude prevladano. Naprotiv, to je također medij ili sredstvo kojim se izražava čovjekova bogolikost. To što je čovjek u objema varijantama na sliku i priliku Božju, i posebno i u zajedništvu, izražava se također u Stvoriteljevu nalogu da bude gospodar stvorenjima i da vlada stvorovima (usp. Post 1, 26–28). Idejna pozadina tog stava jest po svoj prilici u tzv. kraljevskoj ideologiji egipatskog kraljevstva i staroistočnih kraljevstava: kralj je, naime, smatran predstavnikom i zastupnikom božanstva, dapače sinom božanstva (npr. u starom Egiptu). Za Post 1 čovjek *kao takav* jest Božji reprezentant. On to nije po duši ili duhu ili svojem uspravnom hodu, nego – u izvornome smislu biblijskog teksta – on je to po svojem poslanju i funkciji da bude upravitelj, gospodar i vladar *Božjeg* svijeta. Čovjek je sve to »u ime Božje«.

Konkretnije, to vladanje i upravljanje nije u proizvoljnosti i hirovitosti raspolaganja prirodom po svom »ćeifu«. Čovjek ga preuzima u svoj odgovornosti. Budući da su zastupnici Božji, ljudi su nadležni za stvorenja kao što je Bog nadležan za cjelokupno stvorenje kao takvo. Gospodarenje i podvrgavanje ima se odvijati u poštivanju reda koji je sam Stvoritelj »upisao« u svoja stvorenja. Slikovito je to i vrlo zorno izraženo u slici vrta (Post 2, 8–9). Taj vrt čovjek ima obrađivati i čuvati (r.15). Stvorenje kao cjelina i svi stvorovi zasebno u svojoj međusobnoj upućenosti jednih na druge zamišljeni su i predani čovjeku poput uređena vrta. Čovjeka dakle biblijska objava zamišlja kao gospodara i upravitelja u Božje ime, a on se ima vladati kao vrtlar u vrtu ili kao pastir u odnosu na stado (usp. u smislu analogije Ps 23).

Uređivanje i čuvanje vrta implicira rad. I kad je dakle utemeljen u *dobrom* Božjem stvorenju i tiče se jednako muškarca i žene. Rad nije nešto loše naknadno čovjeku natovareno kao posljedica grijeha. S grijehom su povezani uzaludnost, mukotrpnost i pogrešna usmjerenost rada te izrabljivanje čovjeka

u radu (usp. Post 3,17 sl.). Zadaća vladanja stvorenjima i podvrgavanje stvorenja čovjeku, muškarcu i ženi, ima se događati u odgovornosti pred Bogom, i to kao rad, vrtlara ili pastira. Vrlo je važno ovdje primjetiti da je čovjeku, muškarcu i ženi, dano da vladaju nad stvorenjima, ali im nije dano da vladaju jedno nad drugim. Čovjek nije gospodar drugog čovjeka (usp. Post 1, 28). To je samo Božji neotuđiv prerogativ. To dakako znači da ni muškarac ili muž ne smije vladati nad ženom – i obratno!

Dakle, žena i muškarac vladaju i upravljaju stvorenjem i ne smiju prisvajati pravo da jedno drugo potčinjavaju. Ako se to pak stvarno događa, kao što je opisano u Post 3, 16 kao izraz faktičnog stanja međuljudskih odnosima u povijesti pod grijehom, onda to nije u skladu sa Stvoriteljevom zamisli, nego je to narušavanje iskonskog Božjeg reda, izobličenosť odnosa među ljudima kao Božjim namjesnicima nad stvorenjima. Vladanje i upravljanje odnose se na oba spola, nitko u tome nema nekih prirodnih ili prirođenih prednosti, pogotovo ne na račun drugoga. Oboje su reprezentanti Božji, oboje su odgovorni, makar je u povijesti pod grijehom muškarac bio onaj koji si je više toga prisvajao nego li ga je išlo.

4. Tako smo ocrnali jednak rang i jednako dostojanstvo žene i muškarca, uz istodobno priznavanje razlika između jednog i drugog. Sada se nameće pitanje: kako shvatiti i izraziti tu bitnu razliku između spolova?

U ljudskoj povijesti mogu se otkriti neki modeli toga odnosa. Imamo model podređivanja žene muškarcu: žena se drži manje vrijednom od muškarca, posebno se ističu neke crte muške naravi (jakost, aktivnost, ...) i na njima se nastoji izgraditi odnos prema svijetu i ljudima. Koliko god neki elementi tog modela bili još uvijek duboko prisutni u ljudima i ljudskim društvima, mislimo da ih ipak valja odbaciti kao nespojive s Božjom iskonskom nakanom. Isto vrijedi za drugi model, prema kojem je muškarac podređen ženi (usp. matrijarhat), premda je taj uzorak odnosa muškarac – žena u povijesti mnogo manje zastupljen nego li prvi. Postoji i model androginije, koji podjelu spolova svodi na neki lom i pad u kozmosu i na susljednu kaznu božanstva. Različiti mitovi o pračovjeku govore o tome. Odjeci tog modela možda se naziru i danas u nekim devijantnim oblicima ljudskog ponašanje kod onih koji mijenjaju svoj prirodni spol operacijama, u tzv. homoseksualnim brakovima ili pak u najobičnijem transvestizmu. Možda u tom smjeru ide i suvremeni model koji afirmira apstraktnu jednakost spolova: razlike muško – žensko proglašuju se nebitnima i uporno se nastoje prevladati ili zaobići, jer svaki govor o razlici prikriveno sugerira podređenost žene muškarcu. Sve razlike, osim pukih bioloških, rezultat su sekundarnih društvenih i povijesnih mijena. Spolnost kao biološka konstanta nema prema tom modelu, nikakvih nebioloških posljedica ili odraza. Svi problemi u odnosima između spolova imaju se riješiti promjenom društvenih odnosa.

Čini se da je ipak najprikladniji model polariteta, tj. polarnih odnosa muško – žensko. U njemu se različitost spolova ne potiskuje, nego dobiva svoje pravo mjesto u suodnosu i međusobnoj upućenosti jednog spola na drugi. Tu se čuva i bitno jedinstvo i bitna razlika. Pri dubljoj razradi tog

modela valjalo bi integrirati teologijske danosti i razmišljanja s dostignućima filozofijske antropologije i prirodnih znanosti o čovjeku. Ovdje ističemo samo tri činjenice koje mogu potaknuti dalje razmišljanje.

Spolnost jest cjelovita odrednica ljudskosti: čovjek egzistira samo u dvjema varijantama: kao muškarac i kao žena – i to prožima sve dimenzije individualnog i zajedničkog života; žena je osoba u specifičnom obliku ženskosti, muškarac je osoba u specifičnom obliku muškosti. Svatko od njih jest *osoba* u punom smislu te riječi; nipošto se ne može reći da su muškarac i žena, uzeti odvojeno, krnje osobe. To dolazi odatle što u najdubljem temelju žena ne duguje svoje dostojanstvo i osobnost muškarcu ni muškarac ženi, nego oboje Bogu! Odatle je vidljivo da se odgovornost i zauzetost jedno za drugo nipošto ne smiju zaobići, nego oni pokazuju preko čovjeka, iz čovjeka-osobe prema Bogu. Muškarac i žena žive u *praiskonskoj upućenosti* jednog na drugo. To znači da žena nije, ne može i ne smije biti neka »dopuna« muškarcu (vrijedi i obratno!). Samo onaj tko je sasvim i potpuno netko-osoba može to predati drugome, darovati to drugome u ljubavi i primati to isto od drugoga u ljubavi. To je ontologijska danost. Stoga se partnerstvo između muškarca i žene ostvaruje u polarnosti: valja im iskusiti različitost, koja ih konstituira, u obostranom prihvaćanju, »razgovoru« koji prevladava napetosti i gradi novi oblik zajedništva – MI.

LITERATURA

- K. LEHMANN, »Das Bild der Frau. Versuch einer anthropologisch-theologischen Standortbestimmung«, *Herderkorrespondenz* 41 (1987), str. 479–487.
- P. GORDON (ur.), *Gott schuf den Menschen als Mann und Frau* (Salzburger Hochschulwochen 1988), Graz 1989.
- X. LÉON-DUFOUR (ur.), *Rječnik biblijske teologije*, Zagreb 1969.

GOD CREATED MALE AND FEMALE

Stjepan Kušar

Summary

The author provides a contribution to the theological anthropology of the sexes. The discussion starts from the book of Genesis in which woman is defined as the helpmate of man given to him by God. She is the joy of her husband and her value is equal to him as are her rights. However, in imperfect reality, the relations between the sexes have reached a crisis.

It is concluded that man is called upon to subdue nature while accountable to God, and he has been given mastery over creatures but not over people in the sense of subjugation.

The Bible designates the differences between men and women but also their mutual knowledge of each other. The partnership between a man and woman is achieved in polarity.